

Güncel - Çağdaş Türkiye Tarihi Seminerleri 2005-2006

Cumhuriyet Türkiyesi ve "İrkçılık-Turancılık"

Ayhan Aktar

İrkçılık, belirli toplumsal, kültürel hatta özellikle siyasal değerlerin, belirli biyolojik özelliklere -örneğin kafatası biçimine, deri rengine- bağlı olduğunu savunmak ve buna dayanan bir ayrımcılık gütmek, bütün bunlardan yola çıkılarak o grubun belli özelliklerini vurgulamak ve buna dayalı sistematik ayrımcılık geliştirmek demektir; yani esas olarak ırkçının konusu belli bir grubun, belli bir insan grubunun biyolojik özellikleridir. Ayrımcılığın ise bir tek biçimi yoktur; ayrımcılık çok farklı tonlar, çok farklı varyasyonlar içeren bir büyük yelpazedir.

Birincisi, "Manavlara dikkat etmek lazım, hepsi sahtekârdır! Çürük domatesleri sokuştururlar" gibi bir cümle, bir meslek grubuna karşı belli bir ön yargıyı içeren ve o meslek grubuna dahil insanları, belli bir stereotip içine koyan bir yargıdır. "Ecnebler memleketimizde gayrimenkul satın almasınlar, sonra vatan elden gıdiverir" cümlesi ise tipik bir yabancı düşmanlığı, korku ve paranoya içerir. Bu iki cümlede ırkçılık yoktur. "Yunanlılara katiyen güvenilmez, arkadan vururlar hep" cümlesi ise belli bir ulusal topluluğa, bir ulusa karşı ön yargı ve düşmanlık ifade eden bir cümledir. Bu yargıyı Yunanlılar için yapan birinin İranlılarla, Sırplarla, İtalyanlarla arası pek hoş olabilir, ama belli bir nedenle Yunanlılar hakkında böyle bir ifade kullanmıştır. Dördüncü cümleye geldiğimiz zaman iş değişir: "Türbanlı kızları görünce çok fena oluyorum; bunları acilen İran'a yollamak lazım!" Bu cümlenin birinci kısmı çok problematik değildir. Ama "Bunları acilen İran'a yollamak lazım" dediğiniz andan itibaren, siz 'türbanlı kızlar' grubunu bir tehdit olarak algıyorsunuz, onların varlığı sizin varlığınıza karşı sanki bir namlu gibi duruyor demektir. Dolayısıyla bu ikinci cümle de ya da yargının ikinci kısmında ırkçılık boyutu ortaya çıkmaya başlar. Bütün bu yargıların belli bir düzeyde ayrımcılık ifade ettiğinden hiçbir kuşumuz yoktur, ama ilk üçü ırkçı değilken dördüncüsü ırkçı tona çok yakındır.

Sosyal bilimciler için nüansları anlamak ve nüansları algılamak temel meselemizdir. Eğer nüansları doğru anlayamazsak, doğru algılayamazsak ve anlatamazsak tatsız hatalar yaparız. 12 Eylül 1980 öncesinde Türk solu her şeyi "faşizm" zannetmişti. Darbe oldu, darbeciler de faşist oldu ama bildiğimiz faşizmle pek uymuyordu. Dolayısıyla bu nüansları kaybetmek, politik açıdan da birçok sıkıntı da yaratabilir.

İrkçılık Aydınlanma döneminden sonra ortaya çıkan bir düşünce biçimidir. Derinlere gittiğiniz zaman iki yüz elli yıllık bir tarihi vardır. Bu noktada kendimize sormamız gereken bir soru vardır: ırkçılığın acaba "milliyetçilik" dediğimiz meseleyle ilişkisi nedir? İş buraya geldiği zaman, karşımıza ırkçılıkla milliyetçiliği bir şekilde yan yana anlama, ilişkilendirme problemi çıkar. Kökende sosyolog olan ancak tarih sosyolojisi ile uğraşan Leah Greenfeld, 1992'de yayımlanan ve milliyetçiliği konu alan kitabının giriş kısmında *nation* ya da "millet" kavramının İngiltere'de anlam değiştirme süreçlerini inceler ve 16. yüzyıldan önce "millet" teriminin bir "seçkinler bütünü" ya da "elit" anlamını taşıdığını vurgular. Fakat, 16. yüzyıl İngiltere'sinde ortaya çıkan birtakım sosyal ve politik süreçler sonucunda bu terim "halk" kavramıyla özdeşleşmeye başlar, halk bu noktada millet olarak tanımlanmaya başlar ve burada siyasal açıdan kalitatif bir değişiklik ortaya çıkar. Halk burada ilk defa egemenliğin kaynağı, siyasal anlamda dayanışmanın temeli ve toplumsal sadakatın en temel kaynağı, esas mercii olarak tanımlanmaya başlar. O noktaya kadar İngiliz toplumunda Katolik olmak, Protestan olmak, Galli olmak, İrlandalı olmak, İskoç olmak, İngiliz olmak, mason olmak, kadifeciler loncasının parçası olmak, kralın sevislerinin birliğinin başı olmak gibi ayrı ayrı kategoriler varken, bu kategoriler kendi içinde mum gibi erimeye başlar. Bu insan grupları millet bütünü içinde yeni bir düzlemde şekillenmeye başlar. Özetlediğimiz süreç aslında çok ciddi bir siyasal-ideolojik değişimdir ve millet denen toplumsal kategori coğrafi alan, tarih, dil ve gelenekler gibi insanları birleştiren bütün ortak noktaların da üstünde yer almaya başlar. Bu alan ortaya çıktığında bir anlam dünyası yaratmaya başlar ve bu noktada milliyetçilik dediğimiz siyasal ideolojinin gelişmesi için bir müsait ortam ortaya çıkar. Eski kategoriler bir referans noktası olarak kalabilir, ama ikincil hale düşmeye başlar. Özetlediğim süreç, esasen son derece demokratik bir süreçtir. Kendi karşı alanını yaratan bir siyasal ideoloji ortaya çıkar ve önemli bir kavram, "ulusal hâkimiyet" kavramı belirir ve o milletin nev-i şahsına münhasır özellikleri de vurgulanır ve bütün bu eksenler üzerinde birtakım sosyo-politik süreçler yaşanmaya başlar.

Bildiğiniz gibi, İngiliz Parlamentosu iki kesimlidir: Avam kamarası ve Lordlar kamarası. 16. yüzyıla kadar, aristokratların egemenliği tartışılmaz olduğu için, en ciddi kararlar lordlar kamarasında alınır. Fakat 17. yüzyılın başında, iç savaştan itibaren İngiliz politik yapısının değişmeye başladığını görüyoruz. İlk olarak, avam kamarasının güçlendiğini tespit ediyoruz. Böylece, ulusal egemenliğin esas mecrası olan millet kavramı bir anlamda kendini sosyolojik olarak da ifade etmeye de başladı. Vergi veren insanlar siyasal olarak temsil edildiler, yasa yapım sürecine katıldılar. Siyasal iktidarı sınırlı olsa da kontrol, murakabe imkânları ortaya çıktı. Bütün bunlar karşımıza 'bireyselci/özgürlükçü' dediğimiz birinci tip milliyetçiliği çıkardı.

İngiltere'de bu gelişme yaşanınca tıpkı kapitalizmin yaygınlaşması gibi milliyetçilik de dünyanın başka noktalarına ihraç edilir bir meta olmaya başladı. Fransızlar; özellikle Fransız İhtilali öncesi dönemde İngilizlere çok öykündüler; millet olmak onlar için çok üstün bir şeydi. Jön Türklerin, Genç Osmanlıların 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraki Avrupa maceraları da benzer hikâyeler içeriyordu. Fransa'ya, İngiltere'ye bakan üçüncü dünyalılar, Türkler, Hintliler, Çinliler "biz de bir milletiz" anlayışına ulaşmaya başladılar. Fakat bu aşamada İngiltere'de yaşanmış olan sosyo-politik süreçler buralarda yaşanmadığı için, örneğin parlamento olmadığı için ve siyasi temsil olmadığı için aynı tür 'bireyselci/özgürlükçü' dediğimiz birinci tip milliyetçilik ortaya çıkmadı. Aynı zamanda, insanlardan kapitalist mantığa göre vergi toplanmadığı için, toplanan vergilerin bir bütçede yan yana gelmesi mümkün olmadığı için İngiltere'deki gerçekleşen fiili hükümler süreci, üçüncü dünya ülkelerinde ancak 'teorik' olarak var olduğu savunulan bir milliyet anlayışına dönüştü. Fransa'ya, İngiltere'ye bakan üçüncü dünyalılar, Türkler, Hintliler, Çinliler içinde bir takım gruplar ortaya çıktı ve kendilerini teorik olarak varolduğu düşünülen ama bu varoluşunu hiçbir sosyo- politik süreçte ifade etme imkanı olmayan bir milletin "temsilcisi" olduklarını iddia ettiler.

Hatırlayalım, ülkemizde askeri darbeler her zaman TRT'de yapılan uzun konuşmalarla başladı. 1960'ta Albay Alparslan Türkeş ve arkadaşları, "Türk milleti adına" iktidara el koydular! Bu Türk milletini temsil ettiğini düşünen bir grubun tipik bir "teorik temsil" iddiasıydı. Keza, 1913 senesi Ocak ayında Babıâli baskınına gerçekleştiren İttihatçılar kabine odasına girdiklerinde, Nâzım Paşa çıkıp "Ne yapıyorsunuz siz?" dediği zaman "Millet adına duruma el koyduk" cevabıyla karşılaştı.

Bir millet adına milliyetçilik yapmaya başladığınız zaman ve teorik olarak varolan o milletin temsilcisi olduğunuzu savunduğunuz zaman, bunun sosyolojik ve politik süreçleri arkada yoksa, ikinci tip milliyetçilik ortaya çıkar. İşte bu ikinci versiyon da kolektivist/otoriter bir milliyetçiliktir. Bu milliyetçiliklerin yaratmış olduğu tabloda, tepede bir millet vardır ve bir de faniler, normal yaşayan insanlar vardır.

MİLLİYETÇİLİK TİPOLOJİSİ

	Bireyin ulusal topluluğa Vatandaşlık bağı ile bağlı olması	Bireyin ulusal topluluğa Etnik bağ ile bağlı olması
Bireyselci-özgürleştirici (Individualistic-libertarian)	I. tip (ABD, İngiltere)	yok !
Kolektivist-otoriter (Collectivistic-Authoritarian)	II. tip (Fransa)	III. tip (Almanya, Rusya, Türkiye)

Kaynak: Greenfeld, L. *Nationalism: Five Roads to Modernity*. 1992.

Peki, bu "normal" insanların, bu milletin parçası olarak adlandırılmaları için, hangi ön şartı yerine getirmeleri gerekir? Eğer meselemiz vatandaşlık temelinde ise Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de olan I. tip milliyetçilik gündeme gelir. Biliyorsunuz, Amerika'da belli bir süre 'Yeşil kart' kullandıktan sonra vatandaşlık hakkınız olabilir ve vatandaş olarak kabul edilmeniz için Amerikan Anayasası'na bağlılık yemini edersiniz. İngiltere'de de benzer bir durum söz konusudur.

Fransa'da milliyetçilik kolektivist ve totaliterdir, ama bir Fransızın ulusal topluluğa bağlılık kriteri yine vatandaşlıktan geçer, dolayısıyla II. Tip milliyetçilik ortaya çıkar. Unutmayalım ki, bütün sıraladığımız milliyetçilik tiplerinin Max Weber'in kullandığı anlamda birer ideal tip olduğunu ve gerçek hayatta ortaya çıkan uygulamaların bu teorik modelde olduğu gibi 'saf' olmadığını akılda tutmak gerekir.

Etnik temelde bu iş tanımlanmaya başladığında durum netleşir; çünkü vatandaşlık temeli her şeye rağmen karmaşıktır. Sivas'ın Suşehri kazasından Ahmet Efendi 1965 senesinde Almanya'ya gider, kırk sene çalışır, üç çocuğu olur; o çocuklar Almanya'da doğar, büyür, Alman eğitim sisteminde okurlar, Almanca'ları da düzgündür, iş bulurlar... Buralarda bir sıkıntı yoktur, ama iş Alman vatandaşı olmaya geldiğinde meseleler karışır. Çünkü Ahmet Efendi, 'etnik olarak' Alman değildir. Buna mukabil, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan, Stalin tarafından mecburi iskana tabii tutularak, Kazakistan'a trenlerle yollanan Alman kökenli Rus vatandaşları 1989'da demirperdenin çökmesiyle Kazakistan'dan ilk uçağa bindiler ve Bonn'a geldiler. "Hallo, biz Almanız!" dediler kırk dökük bir Almanca'yla. Hemen kendilerine Alman pasaportu verildi. Dolayısıyla, ulusal topluluğa bağlılığın etnik temelde tanımlandığı noktalarda I. ve II. tiplerde olduğu Anayasaya bağlılık yeminleri pek işe yaramaz. III. tip milliyetçilik en sıkıntılı milliyetçilik türüdür.

Ulusal topluluğa bağlılık kriterini eğer, örneğin Japon milletinin parçası olmak için gerçekten Japon olmak lazım, çekik gözlü olmak lazım diye tanımlamaya başlarsanız ırk bazında bir tanımlamaya girişirsiniz. Artık etnik tanımdan, biyolojik tanıma geçmiş olursunuz.

Türk milliyetçiliğinin Türkçülük versiyonunun sistematik olarak ilk izahını 1904 senesinde Yusuf Akçura'nın yazmış olduğu ve Kahire'de tefrika edilen "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı makalede görüyoruz. Yusuf Akçura burada imparatorluğu bir arada tutmak için gündemde olan siyasi yaklaşımlardan bahsediyor, Osmanlıcılığı ve İslamcılığı eleştirerek "Tek çaremiz Türkçülüktür" diyordu. Ama Akçura'nın algısında bir siyaset metodolojisi olarak Türkçülük vardı; Türkçülüğün, Türklüğün, Türk milletinin sistematik bir analizi yoktu. Sistematik analiz daha sonra Ziya Gökalp'le geldi. Gökalp milleti şöyle tanımladı: "millet ne coğrafi, ne ırkı, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet, lisanen müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan harsî [kültürel] bir zümredir. Bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyade, terbiyece ve mâderzad lisanca [ana dili] müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister. Çünkü insani şahsiyetimiz bedenimizde değil, ruhumuzdadır. Maddî meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa, mânevî meziyetlerimiz de, terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor" (Ziya Gökalp, "Millet Nedir?" *Küçük Mecmua*. 1922)

Ziya Gökalp için bir kişi Türkçe konuşuyorsa ve Türk terbiyesinde yetişmişse, Türk sayılmaması için hiçbir engel yoktur. Bu tanım çok geniş bir şemsiyedir, içine herkes girer. Gökalp'in modeli Durkheim sosyolojisinden ödünç alınmış kavramlarla, bir milletin parçası olma sürecinin coğrafi, ırkı, siyasi ve iradi değişkenlerin sonucunda ortaya çıkmadığını anlatır ve esas dayanışma noktası olan terbiyeyi ele alır, bunun bir kültürel kategori olduğunu söyler ve sosyalleşmeyi anlatır. Ziya Gökalp'in terbiye dediği terimin sosyolojideki karşılığı sosyalleşmedir Sosyalleşme dediğimiz süreçte, birincil alan ailedir. Daha sonra okula gittiğiniz zaman "Türküm, doğruyum, çalışkanım"ı öğrenirsiniz ve içinde yaşadığınız topluma ait birtakım değerler resmen size aktarılır.

Gökalp'in etkisi örneğin Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurumu'nda devam etmektedir. Ülkemizde bütün ders kitaplarının içeriği o kurulda belirlenir, Türk çocuklarına ne anlatılır ne anlatılmayacağı Talim Terbiye Kurulu'nun meselesidir. Dolayısıyla Gökalp'inki son dönem Osmanlı toplumunun bütün unsurlarını içine alabilen büyük bir şemsiyedir. Örneğin, Gökalp imparatorluk halklarından bir kesimi için bakın nasıl bir analiz yapıyor:

"Memleketimizde, vaktiyle dedeleri Arnavutluk'tan yahut Arabistan'dan gelmiş milletdaşlarımız vardır. Bunları Türk terbiyesi ile büyümüş ve Türk mefkûresine çalışmayı itiyat etmiş görürsek, diğer milletdaşlarımızdan hiç ayırmamalıyız. Yanlış saadet zamanında değil, felâket zamanında da bizden ayrılmayanları nasıl milliyetimizin dışında sayabiliriz? ... Gerçi, atlarda şecere aramak lazımdır; çünkü bütün meziyetleri içgüdüye dayandığı ve bunlar ırsî olduğu için, hayvanlarda ırkın büyük ehemmiyeti vardır. İnsanlarda ise, ırkın sosyal vasıflara hiçbir tesiri olmadığı için, şecere aramak doğru değildir. Bunun aksi bir yol tutulacak olursak memleketimizdeki aydınların ve fikir savaşıçılarının birçoğunu fedâ etmek gerekecektir" (Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* 1923)

Gökalp'in milliyetçilik anlayışı, bir anlamda hem etnik milliyetçiliği hem de ırkçılığı dışlayan bir anlayıştır. Ziya Gökalp 1924'te öldü. Peki, yaşasaydı ne olurdu? Bence ilk olarak Terakkiperver Fırka'ya girer, muhalefet yapardı. Sonra da muhalefete Serbest Fırka'yla 1945'den sonra da Demokrat Parti'yle devam ederdi.

Neden böyle bir varsayımda bulunuyorum? Çünkü Gökalp'in millet ve milliyetçilik formülasyonu daha sonra tek parti döneminde hayata geçen bazı uygulamalara ters düşerdi. Belki bilirsiniz, Ziya Gökalp aslen Diyarbakırlıdır. Kendisinin Kürt kökenli olduğuna dair iddialar üzerine bakın ne der: "babamın iki dedesinin ... Türk muhitinden geldiklerine nazaran ırken de Türk neslinden olduğumu anladım, Arap dünyasının bir Kürt yahut Arap muhitinden geldiğini anlasaydım, yine Türk olduğuma hüküm vermekte tereddüt etmeyecektim. Çünkü, milliyetin yalnız terbiyeye istinat ettiğini de içtimai tetkiklerimle anlamıştım."

Ziya Gökalp tanımında Araplar, Çerkezler, Kürtler Türk milletinin parçası olabilirler, burada bir sıkıntı yoktur, ancak Türkçe konuşmaları, Türk kültürünü bilmeleri, o terbiyeyle yetişmeleri şartıyla. Hatta Gökalp'in en yakın çalışma arkadaşlarından ikisi Yahudidir: Moiz Kohen Tekinalp ve Abraham Galanti. Yine önemli bir başka çalışma arkadaşı vardır: Satı el-Husri. 1920'den sonra Bağdat'a geçen, Arap dünyasının ilk büyük eğitim reformunu yapan, Arap liselerinde okunan, ders kitaplarının dizayn eden Satı el-Husri, Arap dünyasında çok önemli bir insandır. Dolayısıyla Gökalp'in formülasyonunda, etnik açıdan da farklı kökenden olanlar aynı şemsiye altına girebilir.

Şimdi problematik bir alana geliyoruz. Gökalp gayrimüslimler hakkında ne düşünüyor. Bir de ona bakalım: "Müslim olmayan vatandaşlarımız yeni bir hayat yaşamak için onu uzun uzadıya aramaya hiç ihtiyaç görmediler. Avrupa milletlerinin medeni hayatı onlar için 'hazır elbise' mağazalarında satılan müheyya [hazırlanmış] bir zarf gibi uygun gelmişti. İçimizdeki ekser Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar derhal Avrupalıların bütün medeni âdetlerini, içtimai mizaçlarını (toplumsal alışkanlık) kabul ettiler. Biz İslâmlar hayatımızdaki hususiyetden dolayı medeniyetin bu hazır kâidelerini (kural), basma kalıp maîşetlerini (yaşam biçimleri, hayat) taklid edemezdik. Bizim için ısmarlama elbise kabilinden ölçümüze muafik (uygun) maîşetler kaideler lâzımdı." (Ziya Gökalp, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler" 1911) .

Bu analizde 'sosyalleşme' ile 'hayat tarzı' mukayesesi vardır ve İstanbul ile diğer kentlerdeki gayrimüslim azınlıkların Batılı hayat tarzına kolay intibak etmelerini Gökalp eleştirir; onları kültürel açıdan başka bir alanın parçası olarak görür. Bence bu alıntıda da ırkçılık yoktur.

Bildiğiniz gibi, 1912-1922 yılları arasında on yıllık bir savaş yaşandı: Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele. Resmi tarih milli mücadeleyi büyütür, Balkan Savaşı'nı o kadar önemsemez. Çanakkale savaşı dolayısı ile Birinci Dünya Savaşı da biraz önem kazanır, ancak ben bu ayrımlara katılmıyorum. 1912 Balkan Savaşı'nda hayata mülazım-ı evvel olarak başlayan bir subay, 30 Ağustos Meydan Muharebesi'nden sonra muhtemelen albay ya da miralay, yarbay olarak emekli olmuştur. On yıllık savaşta kadrolar aynıdır, savaşanlar aynıdır. Sonuç olarak, aktörler aynıdır. Dolayısıyla benim kategorizasyonumda on yıllık bir tek savaş vardır.

1912-1922 yılları arasında önemli olaylar olur. 1915 Ermeni tehcirinde -rakamlar tartışmalı olmakla birlikte altı yüz bin ile bir milyon arasında seyreder- Anadolu'dan bir milyon civarında nüfus bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırlarının dışına çıkarılır. 1906 senesinde yapılan Osmanlı nüfus sayımında rakamları dikkatli bir şekilde analiz ettiğimiz zaman bu durum gayet net olarak ortaya çıkar.

Sonra, 1922-1924 arasında Lozan Antlaşması sonucunda Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi yapılır. Bir milyon iki yüz bin Anadolu Rumu Türkiye'den gider, dört yüz bin Rumeli Müslümanı gelir. Ermeni tehcirini, mübadeleyi de devreye kattığımız zaman, nüfusun etnik kompozisyonunda çok ciddi bir değişiklik ortaya çıkar. Çağlar Keyder durumu şöyle özetler:

"Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde yaşayan her beş kişiden biri gayrimüslimdir, savaşın sonra ise bu oran kırkta bire, % 2,5'e düşer; yani 1910-11 senesinde sokaktaki her beş kişiden biri gayrimüslim iken, 1927'ye geldiğinizde sadece kırk kişiden biri gayrimüslimdir." (Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*.)

Demografik değişiklikler olurken - yani nüfus Türkleşmişken! - acaba, Ziya Gökalp'in anlattığı türde bir milliyetçilik algısının fizibilitesi neydi? İmparatorluk bakiyesi olan farklı dini ve etnik kökenden gelen insanların tespih tanesi gibi dağıtılmış olduğunu ve fizibilitenin azalmakta olduğunu görüyoruz. 1923-24'ten sonra Gökalp'in formülasyonu artık anlamsız hale gelir, çünkü evli evine, köylü köyüne gitmiştir. Cumhuriyeti kuran kadrolar açısından grubun da Türkleştirilmesi icap eder.

Türkleştirilme üzerine konuşmadan evvel, CHP Genel Sekreteri Recep Peker'in 1931 Cumhuriyet Halk Programı izahını okuyalım: "Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine kürtlük, çerkeslik ve hatta lazlık ve pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş [aşılınmış] olan vatandaşlarımızı kendimizden sayarız. Mazinin karanlık istibdat devirlerinden kalma bir mirasolan ve uzun tarihi tegallübata [çekişmelerin] mahsulü bulunan bu yanlış telakkileri [anlayışları] hulusla [iyilik] ve samimiyetle düzeltmek vazifedir. Bu günkü ilmi hakikatler beş on bin, bir kaç yüzbin ve hatta mesela bir milyonluk kütlelerde müstakil bir milliyet tasavvur etmeye imkan bırakmaz" (Recep Peker, *CHF Programının İzahı*. Ankara, 1931)

Bu konuşma Ziya Gökalp'in anlatmış olduğu, kurgulanmış olduğu modelin, bir anlamda fiilen reddidir. Burada ortaçağdan itibaren kendilerine Kürtlük, Çerkezlik hatta Lazlık fikirleri telkin edilmiş birtakım adamlar olduğu ifade edilmekte ve bunların aslında "etnik olarak Türk" oldukları söylenmektedir. Peker'in yaklaşımı, nüfusun Türkleşmesiyle birlikte paralel giden bir etnik milliyetçiliğin Kemalistler tarafından benimsendiğini gösteren bir referanstır. Türk milliyetçiliği, özellikle Tek Parti döneminde kurgulandığı biçimde, etnik bir milliyetçilik algısına dayanır. Bu etnik milliyetçilik tipi de ırkçılıktan farklıdır; çünkü etnisite dediğimiz şey; tarihin eski dönemlerinden beri var olduğu kabul edilen bir antropolojik ve sosyolojik bir kategoridir ve bunun kesinlikle bir biyolojik bir referansı yoktur. Bu anlayışa göre, "Türkler çekik gözlü olur, kısa boylu olur, uzun boylu olur, sarı derili olur vs." gibi iddialar yoktur. Burada kurgulanmış olan Türk kavramı, etnisite bazındadır ve o bazda algılanması gerekir. Fakat bu bu tanım son derece açık bir biçimde, Türklerin dışında millet içinde farklı etnik gruplara dahil (Kürt, Laz, Çerkes vs.) insanların olamayacağını ve herkesin sadece vatandaşlık açısından değil, etnik açıdan da Türk olduğunu savunan bir tanımdır. Bu nedenle de asimilasyondur.

O yılların Türk vatandaşı kurgusu Orta Asya'ya ve tarihin derinliklerine uzanan sanal bir Türklük fikrinden ilham alıyordu, ama esas olarak da Misak-ı Milli sınırları içinde Anadolu'da kalacak Müslüman unsura yönelik bir yaklaşımdı. Vatandaşlık meselesinde en önemli konulardan biri, gayrimüslimlerin sayısının azaltılmasıydı. Çünkü onların etnik olarak da Türk olduklarını iddia etmek çok zordu. Geri kalan Müslüman nüfusun ise gözden çıkarılması imkânsızdı. Tek parti döneminde kullanılan ırk kavramı aslında göz boyamacılıktan ibaret bir ırk kavramıdır. Bu kadar farklı unsuru Türk olduğuna inandırmanın yegâne yolu, bu insanların irken de Türk olduklarının ve zamanla Recep Peker'in demiş olduğu gibi "Türklüklerini unuttuklarının" söylenmesinden ibarettir.

Bu iddianın resmi temellerinden biri Türk tarihi tezidir. Türk tarih tezinin birinci meselesi Anadolu'da yaşamış eski halkların Türklüğünü kanıtlamak ve Türklüğün bu topraklarda eskiden beri var olduğunu söylemek, anadili Türkçe olmayan Türklerin ve aslında bu Eski Türklerin torunları olduğunu göstermeye çalışmaktır. 1920-30'lar Batı dünyasında oryantalizmin egemen olduğu Türklerin aşağı ırk veya barbar olarak görüldüğü bir dönemdir. Bu noktada Kemalistlerin derdi, Türklerin aslında modern milletlerle ait, hatta uygarlık taşıyıcısı olarak, onlardan daha üstün bir ulus olduğu iddiasını temellendirmektir.

İşte tam bu çerçevede dönemin modası olan fiziki antropolojiye de başvurulur ve Orta Asya'da mahut o uygarlığı kuran brakisefal kafalıların bütün dünyaya, o arada Anadolu ve Mezopotamya'ya da oradan yayılarak, buralardaki ilk büyük uygarlıkların kurucusu olduğu ve Türklerin ataları olduğu varsayılan bu halkın da 1071'den önce Anadolu'ya geldikleri anlatılır.

Kemalizmin ilk döneminde ırk ve antropoloji ile kurduğu ilişkinin, Türkiye'de yaşayan "öteki" insanları farklı ırklar olarak tescil etmek ve buna dayanarak onları aşağılamak gibi bir derdi yoktur. Birincil olarak ırkçılar üzerine düşünmeye başladığımız zaman, yine bu ırkçıların Batı'da gördüğümüz, özellikle Almanya'da gördüğümüz tip ırkçılardan farklı olduğunu kavramalıyız. Bir defa bu ırkçılar bağımsız bir aydın grubu olarak vardır, aralarında çok ciddi kavga ederler ve de bu grubun birtakım ileri gelenleri vardır. Kemalistlerin sorunu defansif bir ırkçılık yaparak kendi varlıklarını ve meşruiyetlerini tarih içinden kalkınarak ispatlamaktır.

Türkiye'de bir ırkçı gruptan bahsediyoruz, ama bunu bir devlet politikası, milliyetçiliğin bir örtüşeni olarak almaya başladığımız zaman işin öyle olmadığı ortaya çıkar. Irkla ilgili ikinci bir mesele etnisite ile ırk arasındaki durumdur. Irk kavramı özellikle 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında Türkiye'de büyük ölçüde, etnisite karşılığında kullanılmıştır. Kemalistlerin bu konularda terminolojileri pek kıttır, yani kavramsal kategorileri gelişmiş değildir. Fakat açık olan şey, Kemalistlerin Gökâl'ın geniş "millet" tanımından uzaklaşarak, kendileri açısından daha anlamlı olarak gördükleri bir yeni tanıma gittikleridir. Bu tanımda, ikinci tip bir doğum yapmış olan Türk milliyetçiliği Cumhuriyet'le birlikte üçüncü tipe doğru bir kayma gösterir. Burada tabii kavim, soy=millet=ulus formülasyonu kurulduğu zaman, Türk ulusal topluluğuna mensubiyet kriteri Türk etnik kimliğine sahip olmakla bağlantılı olur. Dolayısıyla Gökâl'ın formülasyonlarından ciddi bir sapma ortaya çıkar. Böylece küffara karşı bir defansif ırkçılık sürdürülür ve defansif ırkçılığa göre Orta Asya'da bir medeniyet vardır, onlar buraya gelmişlerdir. Biz 1071'de gelmedik, daha evvel de buradaydık, dolayısı ile sarı ırk da değiliz...

Tek parti döneminde uygulanmış olan ayrımcı politikalar da ırk kategorilerinin kullanıldığı politikalar değildir. Örneğin, azınlık karşıtı bir vergi olan, Varlık Vergisi tarhiyat ve tahsilatından şu kategoriler uygulanır: G = gayrimüslim; M = Müslim; E = ecnebi; D = Selanik göçmeni. Dolayısıyla burada da ırk kategorisi yoktur. Ayrımcı politikalara baktığımız zaman dışarıya karşı sergilenmiş olan ırkçı terminoloji gündemde yoktur ve onun karşısına çok daha ne t, gayrimüslim azınlık karşıtı bir boyut çıkmaya başlar.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, sokakta konuşulan dilden okulda öğrenilecek tarihe ve eğitimden sanayi hayatına, ticaretten devlet personel rejimine, özel hukuktan vatandaşların belli yerlerde iskân edilmelerine kadar toplumsal hayatın her boyutunda, Türk etnik kimliğinin her düzeyde ve tavizsiz bir şekilde egemenliğini ağırlığını koyma politikaları, yani Türkleştirme politikaları uygulanır. 1920'lerden itibaren *de facto* tedbirler uygulanır, daha sonra da uygulamayı pekiştiren kanunlar çıkarılır adım adım.

Saniyorum 1918-1922 arasındaki dört sene, 20. yüzyılda Türk siyasal hayatındaki, ırkçılık dahil bütün atımların biçimlenmesi için yumuşak yatak özelliği taşır. Bu dönemi yaşayan insanlarda travmatik bir etki kalmasından daha normal bir şey olamaz. Doğdukları Balkan ülkelerinden Anadolu'ya göç etmiş olma durumu ile İstanbul'un müttefik donanması tarafından işgali ve Yunanlıların İzmir'e asker çıkarması gibi toplumsal travmaları yaşayanlar, bu deneyimlerini Ziya Gökâl'ın kurguladığı o terbiye/sosyalleşme sisteminin içine yedirmişlerdir. Böylece, MEB 'Talim ve Terbiye Dairesi' tarafından okullara tavsiye edilen kitaplar sayesinde, bugün 1985 doğumlu olan çocuklar sanki 1918 yılında İstanbul'da İngiliz işgalini ve Anadolu'nun Yunan ordusu tarafından yakılıp yıkılması travmasını bizzat yaşamış gibi, "etrafi düşmanlarla çevrili aciz ve düşkün bir Türkiye" algısı içinde yaşıyorlar. Bilmem farkında mısınız, dünyada milli marşı "Korkma!" sözcüğü ile başlayan tek ulus Türklerdir. Artık çağdaşlığın gereği olarak, cesaretle "bizi biz yapan" korkuların üzerine gitmek gerekiyor. Ülkemizdeki egemen eğitim sistemi sayesinde, sürekli karabasan üreten ve çocuklarımızın iliklerimizize işlemiş olan korkuların saltanatını yıkmamız başka çaresi de yok galiba. Bu zenefobik dünya algısı, bence en temel sorunlarımızdan biridir. Türk milliyetçiliğinin bu banallikten kurtulması, insanların zihinlerinde kurgulanan 'korku iktidarının' alaşağı edilmesi bence Türkiye'nin en önemli çağdaşlık sorunudur.

İşte bu nedenlerle, 1912-1922 arasını çok iyi analiz ederek ve bu dönemi her şeyi ile iyi okumaya çalışarak, T.C. vatandaşlarına hakim olan bu banal milliyetçiliğin, tek parti döneminde geliştirilmiş olan defansif ırkçılığın kökenlerini daha rahat görmemiz ve bunları aşmamız mümkün olabilecektir.